

Transcripció íntegra de l'entrevista que Montserrat Roig va realitzar a Joaquim Amat-Piniella el 24/7/1973

(L'àudio de l'entrevista, que podeu escoltar en aquest mateix web, procedeix del
"Fons Montserrat Roig" de l'Arxiu Nacional de Catalunya)

CARA A de la cinta de casset

EL FINAL DE LA GUERRA CIVIL I L'ARRIBADA A FRANÇA

Joaquim Amat-Piniella (A-P): L'any 1913, el novembre, el dia de Santa Cecília. D'aquí potser em ve la meua afició a la música. *(Se suposa que respon a la pregunta del dia que va néixer, una pregunta que no va quedar enregistrada).*

Montserrat Roig (M.R.): I quan va passar els Pirineus, vostè tenia un grau de l'exèrcit espanyol?

Joaquim Amat-Piniella: Sí, mira, era tinent d'artilleria de l'exèrcit republicà.

M.R.: I en quines condicions va passar la frontera?

A-P.: Vaig passar la frontera quan ja la guerra s'havia acabat. És a dir, en el moment d'acabar-se la guerra, jo estava a València i no em va agafar ningú. Així com alguns, la majoria, els van internar en camps de concentració, jo em vaig poder escapolir i vaig anar a parar, per les meves, vaja, de la manera com vaig poder, em vaig poder escapolir del camp. I com que tenia vestit civil, això em va permetre poder passar des de la zona de València fins a la zona catalana sense cap contratemps. El fet d'anar ben vestit, doncs això ja et donava pas. És curiós això [*inintel·ligible*] que l'hàbit no fa el monjo, en aquest cas es pot dir que sí, que l'hàbit fa el monjo perquè n'hi havia molts altres que estaven en les mateixes condicions que jo, els van agafar allà, i només perquè anaven amb un vestit de soldat de l'exèrcit republicà fet a trossos, fet a bocins, *quasibé*, només per aquest sol fet ja els agafaven. "Aquest és un fugitiu". En canvi jo vaig tenir la sort aquesta de poder entrar a la casa on guardaven vestits, me'l vaig posar nou, el tenia nou de trinca, molt ben fet aleshores i, és clar, anava com un senyor pels carrers de València, ningú no em va molestar mai. I per venir era un perill perquè, és clar, et demanaven *salvaconductes* i coses d'aquestes. No em va demanar res ningú. I ho atribueixo al fet que anava vestit com un senyor. Té importància [*inintel·ligible*] és la conclusió a què arribo després de molts anys.

M.R.: I quan va passar la frontera va ser ja acabada la guerra?

A-P.: Sí, aleshores ja s'havia acabat la guerra del tot, ja havia sortit aquell cèlebre *parte* de guerra; el comunicat de guerra que deia "*la guerra ha terminado*" ja havia sortit això i tot. És a dir que jo vaig passar...exactament recordo el dia que vaig passar la frontera, perquè era el 14 de juliol, i vaig arribar a França i em vaig trobar un país en festa, contrastant amb el país del qual sortia. És a dir que a França estaven celebrant-ho, i nosaltres aquí estàvem fugint.

M.R.: Com és que va anar a parar a camps de concentració francesos?

A-P.: Això potser va ser una mica de poc esperit per part meva, potser, eh? És que em vaig trobar sense ni cinc cèntims. Jo no portava res. Aquí hi ha una anècdota curiosa. A mi em van donar un *travel* aquí abans de sortir.

M.R.: Un?

A-P.: Un *travel-check*, uns dòlars. I el portava com a reserva, volent dir, esperant que potser un dia faria falta, no? I arribo a Andorra, a Andorra hi havia molts pocs bancs, llavors, n'hi devia haver un o dos. No recordo com en deien, d'aquell banc, Banc Agrícola, no sé què dimoni era, una cosa així... I jo convençut que amb aquest *travel* aniria allà i em donarien el canvi en francs. Comencen de mirar, s'ho van mirar per totes bandes i em diuen "L'han enganyat, això és fals". "No pot ser! No pot ser que sigui fals!". Diu: "Sí, sí, és fals". Dic: "Doncs miri, m'han ben guarnit". I llavors, doncs mira, vaig vendre el rellotge i...

M.R.: I era veritat que era fals?

A-P.: No, no, no. Després, més tard, quan ja estava al camp de concentració, allà hi havia una barraca de canvi i vaig anar a la barraca de canvi i els vaig portar el xec. I aquí, s'ho van mirar així pel damunt i pam, pam, pam, pam, pam, m'ho van donar. Era per matar-los, saps? És clar, eren bancs, aquells d'allà, d'Andorra, *allavorens*, bancs de pagès, diguéssim, no? No hi estaven acostumats. Ara és diferent, ara, evidentment, no passaria això a Andorra, ara en saben més que enlloc, però en aquella època no sabien res de res de tot això. Ja els vaig explicar, ja, el què era un *travel-check*. Diu: "No, això és un paper fals. L'han enganyat".

I això potser va ser la causa que va determinar... (una petita causa, ja ho veus, una bestiesa, no?), que va determinar després tota la meva vida posterior, totes les coses que em van passar.

M.R.: És que, és clar, es va trobar a França sense diners...

A-P.: És clar. El fet de quedar-me sense diners va ser important. Sense ni cinc. Però ni cinc. Em vaig haver de vendre el rellotge i em van donar quatre *quartos*. Però res, molt poca cosa, i amb això vaig tirar fins que vaig entrar al camp de concentració.

ELS CAMPS DE CONCENTRACIÓ I LA COMPANYIA DE TREBALLADORS DE LA LÍNIA MAGINOT

M.R.: Hi va anar vostè voluntàriament al camp de concentració?

A-P.: Sí. Jo vaig anar a Perpinyà, em vaig reunir a Perpinyà amb en Planes, el Ferran Planes, que ja hi era. I llavors junts, és clar, vam buscar feina. Però els gendarmes ens empaitaven pertot arreu, no ens deixaven viure. Era impossible. Ningú et volia llogar, ningú et volia donar feina. Tothom tenia por de les multes i tal. I després, a més, no podies tampoc treure el cap per enlloc perquè com que fèiem cara de meridionals, doncs de seguida ens enganxaven, saps?

Deien: "Mira, espanyols!". Brrr! I a corre-cuita, saps? I a fugir per les cantonades de la manera com podíem. I així vam arribar al camp de Barcarès.

M.R.: De?

A-P.: De Barcarès. Després de Barcarès vaig passar a Saint-Cyprien.

M.R.: Quina moral tenia, vostè?

A-P.: Llavors, excel·lent. Era una aventura, era una aventura estupenda, una aventura que feia molta gràcia. Sí, llavors molt bé, una moral magnífica.

M.R.: El de Saint-Cyprien també era de francesos, no, el...?

A-P.: Sí, sí, era un camp francès.

M.R.: Però era més dur?

A-P.: No, no. Era *quasibé* igual. Home, hi podia haver petites diferències, en el règim alimentari, per exemple, en la cosa de disciplina, una mica, potser, més o menys, però *quasibé* era el mateix.

M.R.: I podia menjar i...?

A-P.: Allà si tenies diners sí. Si tenies diners podies menjar el que volies. I si no tenies diners havies de menjar la gasòfia aquella que et donaven a base de llenties i poca cosa més... i patates i un trosset de carn. Sí, un tros de carn et donaven...

M.R.: I com va anar a parar a mans dels alemanys, doncs?

A-P.: Ui, això va ser bastant després. Llavors, al camp estaves en aquelles condicions, que no eren gaire agradables, perquè s'acostava l'hivern i...

M.R.: Això era, perdó, era al 40, no?

A-P.: Sí, l'any 40.

M.R.: O sigui, finals del 39, començaments del 40?

A-P.: Sí... Jo vaig passar a França l'any 39. Jo vaig passar a França l'any 39, quan es va acabar la guerra aquí. Era l'estiu. I el 14 de juliol vaig arribar a França. Me'n recordo del 14 de juliol perquè és una data tan assenyalada, no? Per als francesos. I des de França... ai, des dels camps aquests, doncs, és clar, estàvem allà en unes condicions bastant dolentes, s'acostava l'hivern, no teníem roba, teníem fred. A més, aquests camps de França eren com caixes d'ous, és a dir que a les barraques, als barracons, hi passava el vent i la sorra pertot arreu, no podies dormir, eh? Estaves dormint, per exemple tapat amb la manta a terra, sobre la sorra, i l'endemà quan es feia de dia estaves cobert de sorra pertot arreu. I és clar, en aquestes condicions no es pot viure gaire temps. És clar, *allavorens* els francesos es van aprofitar una mica d'aquestes condicions, diguem-ne, *infrahumanes*, eh?, per poder captar gent per a les companyies

aquestes de treballadors. I és clar, tot plegat, la gana et feia anar a enrolar-te en companyies de treballadors.

M.R.: Vol dir pagant, o sigui...?

A-P.: No, no, companyies de treballadors que et donaven un petit sou, em penso que era mig franc..., no sé si eren 50 cèntims, no me'n recordo quant era, però era molt poca cosa. Però et donaven més bona alimentació, no et diré bona, però més bona alimentació, i després tenies roba, i podies anar net, tenies més possibilitat d'anar net. Ja no era allò dels polls, això no...

I allavors, en el camp, el camp aquest de Saint-Cyprien, doncs ens van enrolar en companyies de treballadors. Aquestes companyies... Era per anar a fortificar la línia Maginot, per anar a completar la línia Maginot en una zona, en la zona que hi havia, diguéssim, de frontissa, eh? La línia Maginot entre la part d'Alemanya, pròpiament, i la part de Bèlgica.

M.R.: Ah, eren allà dalt.

A-P.: Sí. A la Lorena. Ens va anar a tocar anar allà a la Lorena, a fer de...

M.R.: Diu que li deien la línia inútil, els espanyols ?

A-P.: Sí, em penso que això ho deien, però *bueno*, això és una frase que segurament s'ha fet potser després, eh? Però jo no recordo que llavors ho hagués dit ningú. Que era inútil ho sabia tothom, però no calia dir-ho perquè ja ho sabíem. [Riu]

LA FUGIDA CAP A SUÏSSA I L'EXPULSIÓ A FRANÇA PER PART DELS GENDARMES

M.R.: I va ser allà on el van pescar els alemanys?

A-P.: No, allà no, perquè quan els alemanys van irrompre a diversos llocs de la zona aquella, nosaltres vam guillar, vam marxar cap avall. Diguéssim a la mateixa línia Maginot, però tirant avall, avall, avall....

M.R.: Amb els francesos.

A-P.: Sí. Fins arribar a la frontera suïssa. Exactament a la població de Delle.

M.R.: I no anaven armats?

A-P.: Nosaltres? No, no.

M.R.: No anàveu armats?

A-P.: No, no, nosaltres érem civils. Nosaltres no anàvem pas armats. Anàvem uniformats, això sí. Amb un uniforme del temps de la guerra del 14. Amb aquells uniformes blau cel. [Riu]. Molt macos.

M.R.: I no et podies escapar, d'allà?

A-P.: Sí, però on havies d'anar? Si haguessis tingut un lloc on anar... N'hi va haver alguns que ho van aconseguir, es van escapar perquè o bé tenien francs, o bé tenien alguna amistat... Jo vaig estar a punt de tenir aquests francs, perquè tenia un amic i estava fent gestions per poder-me enviar uns diners, almenys per poder guillar fins a París, o fins a Toulouse, on ja podies campar més.

M.R.: I tu no podies tornar a Espanya?

A-P.: No. Home, potser hauria pogut tornar, però és clar, hauria entrat en un camp de concentració.

M.R.: O sigui, no tenies cap sortida?

A-P.: No, no tenia cap sortida. Hauria anat a parar a un camp de concentració d'aquí, *llavorens*... Per això havia marxat, per no haver d'anar a parar al camp de concentració! [*Riu*]. No hauria servit per res.

M.R.: Però en canvi hi havia catalans que estaven ben bé...

A-P.: Sí, i molts. Estaven a Montpeller per exemple, hi havia una colla que vivien, no diré com a reis, però vivien bé, decentment, vaja. *Inclús* amb les seves famílies estaven. No solament a Montpeller, sinó que hi havia molts, molts, molts, hi havia molts refugis.

M.R.: Tenien ajudes dels francesos?

A-P.: Ajuda dels francesos, de la d'això, no solament dels francesos, si no també dels quàquers, ajuda dels anglesos, de totes les organitzacions, diguem-ne antifeixistes. I institucions privades també [*inaudible*]. Els quàquers, per exemple, ens havien ajudat molt, moltíssim.

M.R.: I llavors quan estaves baixant a la línia Maginot cap a...

A-P.: Cap avall. Vam anar amb tren. Vam poder aconseguir un tren que ens van metrallar no sé a quants llocs i vam passar moltes peripècies, però al final vam arribar a Delle, i allà a Delle, que és tocant a la frontera suïssa... Allà, doncs, vam haver de parar. El tren ja no va poder baixar més avall.

M.R.: Per què? Perquè hi havia alemanys?

A-P.: Sí, perquè estava ja... era la zona, diguéssim, d'ocupació allà, eh? Allà mateix, vaja. Allà hi havia patrulles alemanyes, per tot allò d'allà. Vam haver de baixar i *llavores* vam intentar endinsar-nos a Suïssa. I a Suïssa no ens va deixar entrar.

M.R.: A vosaltres?

A-P.: Sí. No ens van deixar entrar.

M.R.: Suïssa es va portar molt malament, no?

A-P.: Amb nosaltres sí. Amb els *demés* no ho sé, però amb els que érem espanyols i els refugiats espanyols que hi havia a França, en aquell moment, molt malament.

M.R.: Aquí també ho diu: “La neutral Suïssa que va entregar molts espanyols a...”

A-P.: Ens va entregar a tots. Ens va perseguir... Vaja, no ens va deixar entrar. N’hi ha alguns que es van poder infiltrar, com nosaltres mateixos, ens vam infiltrar. I sí, la població civil sí que ens tractava bé, molt bé, però els gendarmes...

M.R.: Ah sí?

A-P.: Sí, la població civil sí, eren molt simpàtics, molt agradables, i feien tot el que podien, però venien els gendarmes i au. I els suïssos tampoc no volien barallar-se amb els seus gendarmes, eh?

M.R.: O sigui que us van fer tornar.

A-P.: Sí. Ens van fer tornar cap a França. I... això ja de moment, en comitiva, la primera vegada, ens van fer tornar cap a França i vam tornar tots en bloc. I llavors ens vam tornar a infiltrar, diguéssim, per la muntanya, així en petits grupets..., però ens anaven pescant, i ens van tornar a portar cap a d’això. ..

M.R.: I us tornaven cap a la zona ocupada llavors?

A-P.: Sí, llavors la segona vegada sí. La segona vegada ja era zona ocupada. Llavors no hi havia res a fer.

LA DETENCIÓ PER PART DE SOLDATS ALEMANYS

M.R.: I va ser quan us van pescar els alemanys?

A-P.: Exactament.

Quina impressió vas tenir?

A-P.: Estàvem desesperats, estàvem famolencs, cansats. Ja no podíem més. Quan t’escapes per aquelles muntanyes tant temps, tants dies... ja no podíem més. I és clar, de mica en mica vam acabar caient en poder dels alemanys.

M.R.: I tu quina impressió vas tenir quan els vas veure per primera vegada, els alemanys?

A-P.: [Riu] No em van fer cap gràcia. Recordo molt bé que ens van fer entrar en una espècie de fàbrica que hi havia desocupada, o mig desocupada, vaja, i hi estaven concentrats. Me’n recordo ben bé del primer oficial alemany que vaig veure. Un oficial, un sergent, no sé què era,

un brigada, alguna cosa així. Que va entrar allà i parlava francès i la primera cosa que ens diu, diu: "Sou a Alemanya i aquí, la primera cosa és la netedat. És a dir que aquí no admetem gent bruta!". Me'n recordo que ens ho van dir. [Riu]

M.R.: I aquest no era SS?

A-P.: No, no, era un soldat. Parlava francès. Recordo exactament les paraules. Ens va dir: "*La première chose en l'Allemagne c'est la propreté*". [Riu] [inintel·ligible]. I bé, ens van portar *llavorens* en una caserna ocupada, és clar, per alemanys, però hi havia dos soldats francesos i els espanyols que havien agafat per allà. I aquesta caserna era a Belfort, territori de Belfort. Allà ens hi vam estar, entre dues casernes que hi havia, que primer vam estar en una i després a l'altra, primer Fort Hatry i després Bougenel... Les dues casernes. I allà, fins que ens van venir a recollir per portar-nos cap al *stalag*. El *stalag* és un camp de presoners de guerra.

M.R.: A França, també?

A-P.: No, això ja era a la zona... dintre d'Alemanya. Ens van recollir allà i ens van portar cap a Fallingbostel que és molt a prop d'Hamburg, una mena de zona àrida, terriblement freda. Una cosa espantosa, allò es un...

M.R.: Vostè tenia la idea de tornar? Que tornaria?

A-P.: Home, no ho sabies. Anaves seguint l'aventura i deies: "Home, no et mataran pas. No et posaran pas de cara a la paret!". Sempre tenies aquesta confiança, que no ho farien pas. Ens reservaven per a una mort més refinada, més fina.

M.R.: I en aquest camp de treball no et feien treballar.

A-P.: En aquest camp alemany, no encara.

M.R.: No?

A-P.: Home, en els camps de presoners sempre et fan treballar, poc o molt. Però vaja, és un tracte bastant humà, diguem-ho així.

M.R.: I el menjar i tot això?

A-P.: El menjar, doncs no gaire abundant, però suficient per anar tirant, per anar fent. No, abundant no massa, eh? Més aviat passàvem fam, però no era la fam terrible de després, això no.

EL TRASLLAT I L'ARRIBADA A MAUTHAUSEN

M.R.: I quan van decidir portar-vos a Mauthausen? A tots, us van portar? O us van triar?

A-P.: Sembla que la cosa que va passar... No, no, ens hi van portar tots en massa. No en van fer cap, de tria. Ni van fer cap tria ni allò que diuen: "Oh, és que aquest té més responsabilitats

que un altre”, o això, doncs no. En absolut. No van fer cap tria. Tots en bloc, en massa, ens van portar cap a Mauthausen, amb uns trens que van posar, especials, i que va durar el viatge doncs no sé quants dies. Voldria recordar-ho, però no me’n recordo. No sabíem ben bé on t’anàvem. Sabíem que anàvem en direcció cap a Alemanya, però no sabíem cap on anàvem.

M.R.: Vosaltres éreu...

A-P.: Llavors ja hi érem, a Alemanya. Sabíem que anàvem cap a l’est, en direcció est, això sí. Però no sabíem ben bé on anàvem. I al final vam veure que havíem anat a parar a prop de Linz, en aquest lloc que en deien Mauthausen, que en diuen Mauthausen.

M.R.: Però, no n’havíeu sentit a parlar, dels camps?

A-P.: Dels camps, sí, però no pas de Mauthausen.

M.R.: Mauthausen no ho coneixia?

A-P.: En absolut.

M.R.: Tu en vas sentir parlar per primera vegada...

A-P.: Al moment que vaig veure el nom de Mauthausen allà, doncs mira “Mauthausen”.

M.R.: Però tu sabies que hi havia camps d’extermini?

A-P.: Sí, això sí. Això ja ho sabíem d’abans, de la nostra guerra. Ja sabíem que a Alemanya, doncs els jueus, per exemple, els exterminaven i coses d’aquestes.

M.R.: I la primera... Podries recordar una mica la primera visió de Mauthausen?

A-P.: Sí. La primera impressió de Mauthausen va ser la d’entrar en una mena de castell fortificat, una fortificació, una mena de castell. Perquè, és clar, estava tot fet a base de pedra de la *cantera* d’allà a Mauthausen, tot fet amb pedra picada, diguéssim. Era un castell. Allò era un castell, amb uns... com es diuen? Unes galeries? Unes *almenes*, vaja. I la impressió és que era un castell, una fortificació, unes parets de *sillería*, de pedra de *sillería* d’aquesta de granit. Allò no hi havia pas manera d’ensorrar-ho. I allà, la primera rebuda, doncs va ser... la primera cosa desagradable de debò, va ser trobar-se amb altres espanyols que eren allà al camp des de feia un quant temps, uns mesos, que eren veritables esquelets. Feien realment pena.

M.R.: Us va impressionar?

A-P.: Home, això sí [*Inintel·ligible*]. Deies: “Això serem nosaltres d’aquí un quant temps”.

M.R.: Com eren físicament?

A-P.: Estaven molt prims, completament *desnutrits*. I després amb les cares moltes vegades plenes de barrancs i de crostes, i de cops, i de blaus, i tots coixejant... En fi, no ho vulguis saber, vestits de qualsevol manera, vestits amb draps. Amb el fred que feia! Perquè nosaltres a Mauthausen hi vam entrar el mes de gener.

M.R.: I estava a quants graus?

A-P.: *Allavorens*, en aquell any no ho sé, però l'any següent sé que vam arribar a trenta-set graus sota zero. Es diu aviat, eh, trenta-set graus sota zero... No sé si trenta-cinc... trenta-cinc o trenta-set, no me'n recordo.

M.R.: I els espanyols, quan us van veure, com us van rebre?

A-P.: Els companys? Oh, donant-nos "bones notícies". Dient-nos: "*¡Habéis caído en la trampa, estáis listos! ¡Sabréis lo que es bueno aquí! [inintel·ligible] ¡Eso es bueno de verdad!*"

M.R.: I tu quina impressió tenies, llavors?

A-P.: Home, que realment havíem caigut en el fons del sac, al fons del pou havíem arribat.

M.R.: I que en sortiries, o no?

A-P.: Llavors sí que vaig veure que no en sortiríem. "D'aquí no en sortirà ningú. No en sortirà ningú". Sí, sí, llavors és quan ens vam veure perduts.

M.R.: I com vas aguantar la moral, llavors, tu?

A-P.: Mira, els uns pels altres, doncs anaves aguantant la moral.

M.R.: Éreu un grup de catalans?

A-P.: Érem un grup de catalans, era tot barrejat, molt separats, eh? Jo anava amb un grup. És clar, tots ens movíem per allò de les afinitats. Tots ens havíem lligat més o menys amb els companys. Per exemple anava amb l'Arnal, i després amb uns altres que ja venien dels camps de presoners de França. Però vaja, és clar, la moral es pot sostenir una temporada mentre menges, però allà cada vegada el menjar el trobàvem més a faltar.

M.R.: Què era el menjar?

A-P.: El menjar era tan... tan poc! Al matí et donaven una mica de sopa, no sopa, un caldo, com un caldo d'ossos, amb una mica de sèmola. Això era l'esmorzar. *Llavorens*, al migdia, et donaven un plat més profund, més gros, que en dèiem una *gamela* (del francès *gamelle*), però això t'ho omplien d'una mena de gasòfia que era feta amb naps, alguns dies eren cols, altres dies era col agra, un xucret que només era la col pura, eh? I vinagre (*bueno* vinagre, no era ni vinagre), sec. I després unes quantes patates i altres dies naps d'aquells de farratge. Aquells naps que es mengen els [*inintel·ligible*]. Això triturat i ben cuit en una mena d'olles a pressió que tenien molt grans. És clar, a còpia de coure, s'arribaven a estovar.

M.R.: I això era tot el dinar?

A-P.: Això era tot el dinar. I *llavores* a la tarda ens donaven un trosset de pa, que eren uns trescents grams de pa, una cosa així, amb una mica de botifarra, una botifarra però una botifarra que era de vísceres, de les vísceres del bestiar, bullides, triturades, que només en tenia l'aspecte, de carn, però no... no tenia cap...

M.R.: I això era tota la carn que us donaven?

A-P.: Aquesta era tota la proteïna que ens donaven. I després alguns dies ens donaven allò, margarina... Una margarina que era feta a base de sèu, això eren les úniques *grasses* que menjàvem.

M.R.: I a la nit no us donaven res?

A-P.: A la nit ens donaven això, aquest tros de pa, amb aquesta mica de botifarra, o aquesta mica de margarina, i després una mica de cafè.

M.R.: I què beviu?

A-P.: De beure? Oh, allà, generalment el que ens aconsellaven tots els antics del camp i els que més o menys d'això hi entenien, era que no beguéssim aigua. És clar, era aigua de muntanya, aigua molt forta, i en quatre dies t'anaves al canyet.

M.R.: Ah, sí?

A-P.: Agafaves unes diarrees tremendes i és clar...

M.R.: Però era bona l'aigua?

A-P.: Oh, massa bona, era. Massa bona. Era aigua d'alta muntanya, saps?

M.R.: I no en beviu?

A-P.: No. El que beviem era el cafè aquest.

M.R.: Tot el que beviu en tot el dia?

Procuràvem no beure. Si tenies molta set t'havies de mullar una mica la boca amb aigua, però sabies que si beviessis aigua, estaves llest. Se't descomposava de seguida el ventre, era una aigua forta. Un desastre.

M.R.: I vosaltres, o sigui, el primer dia que vau arribar, què us van fer?

A-P.: El primer dia que vam arribar allà, ens van fer pujar la pujada... Això cadascú... Cada cas és diferent, eh? Depèn de les expedicions. Però jo recordo la meva expedició.

M.R.: Quants éreu?

A-P.: Nosaltres érem molts. Vam arribar més de mil, la nit que vam arribar nosaltres.

M.R.: De totes les nacionalitats?

A-P.: No, no, no, espanyols sols. La meva expedició potser va ser la més gran de totes, la que vam entrar més colla. Doncs, és clar, veníem amb el tren, amb vagons d'aquests de càrrega, tancats, amb pany i forrellat i tot.

M.R.: Per terra...

A-P.: I tots per terra, de qualsevol manera, amb una fam que ens arborava i cansats, rebentats, mig morts. I, de cop i volta, al dematí, arribem allà a Mauthausen, es para el tren, però com que es parava tantes vegades, i a vegades estàvem hores i hores en una parada, doncs no en vam fer cap cas. "Mira, s'ha parat. *Bueno*, esperem que torni a arrencar". I, de cop i volta, comencem a sentir "rac, rac, rac", les portes que s'obrien, i es tancaven, les portes que anaven obrint els SS. I *llavorens* amb una cridòria com si fossin lladrucs de gossos, els SS aquests, amb cops de culata i puntades de peu fent-nos baixar dels vagons. Fent-nos saltar i caure, de la manera que vam poder, eh?

I au: "A formar!" Amb un fred que feia! Terrible! És clar, que estiguis dormint i que de cop i volta... Aquesta sorpresa va ser una sorpresa d'aquestes inoblidables, naturalment. I, au, *llavorens* "A formar!". I a formar. I pel camí de Mauthausen cap amunt. I és clar, n'hi havia alguns que anaven carregats amb maletes i trastos. Tots ho vam anar abandonant tot.

M.R.: Amb maletes, anàveu?

A-P.: Sí, amb maletes d'aquestes de fusta, d'aquestes de soldat, oi?

M.R.: Però què hi portàveu, roba...?

A-P.: Tothom hi portava el que podia, el que havia recollit, el que havia pogut guardar... I tots ho vam anar abandonant quasi bé tot. Pràcticament tot.

I llavors mira, a puntades de peu, i cops de culata, doncs, pujar per aquella pujada cap amunt, mig morts. I arribem al camp i ens trobem aquell espectacle dels que ja feia temps que hi eren, el dels pobres xicots aquells, que ja feia temps que hi eren allà, que feien realment llàstima, semblaven cadàvers. I tots amb els ànims que ens donaven: "*¡No sabéis dónde habéis caído, no sabéis dónde habéis caído!*". I *bueno*, llavors es tracta del canvi de roba. Et fan passar a les dutxes de desinfecció, i canviar la roba. Ens van fer treure tot el que portàvem, tot, tot, tot, i ens van donar uns pijames amb roba ratllada de cotó.

M.R.: Era de cotó?

A-P.: Sí, sí. I això i una camisa que et donaven, i després això: una mena d'americana, una jaqueta, i uns pantalons, també de cotó. I a més a més tots aquests pijames anaven foradats pertot arreu. Eren recosits pertot arreu, perquè a molts llocs encara s'hi veia la sang de trets, de gent que havia estat assassinats a *tiros*.

M.R.: O sigui que era de gent que ho havia portat.

A-P.: De gent que ho havia portat i havia mort a trets, o alguna cosa així. I llavors ens van fer passar per prendre la filiació, després la desinfecció. Primer la desinfecció i després la filiació.

I, apa, llavors ens van repartir per les barraques. I les barraques, doncs, mira, no eren res més que una barraca. Un barracó gran. Hi havia uns menjadors. Estava dividit en dues ales... Dues

stubes, que en deien, el *stube* A i el *stube* B. I cada *stube* era un menjador, i després una sala amb dormitori. Diguem-ne així.

M.R.: Quants n'hi posaven?

A-P.: Allà, normalment, en un dormitori d'aquests hi havia lloc, quan hi havia els llits posats o les lliteres posades i tot això, hi havia lloc per a un centenar. Però a nosaltres ens n'hi havien arribat a ficar, em penso, 500, 600, 700, potser més...

M.R.: I com dormien?

A-P.: Dormíem, mira, capiculats.

M.R.: A les mateixes lliteres?

A-P.: No, no, res, a terra.

M.R.: A terra?

A-P.: Les lliteres les havien tret; perquè n'hi cabessin més les havien tret i dormíem a terra.

M.R.: Això cap al final, o...?

A-P.: No, no, això quan vam arribar.

M-R.: Van treure les lliteres?

A-P.: Van treure les lliteres. No de tots, eh? No a tots els barracons. Els que entraven de nou. Hi havia els que entraven de nou i els que del camp ja eren una mica veterans, i aquests, és clar, tenien diguéssim una mica de tracte millor. A mesura que eres veterà, doncs, anaves millorant. Però per als que entraven de nous, allò era terrible.

Jo recordo que la primera impressió forta que vaig tenir al camp, o una de les primeres, va ser l'intèrpret que hi havia en general, un intèrpret que era un alemany, que havia estat a la Guerra Civil espanyola, però...

M.R.: A la Legió Còndor?

A-P.: A la Legió Còndor o bé a un, a un grup de [*inintel·ligible*], no sé de què. No era aviador, no, penso que era d'un grup [*inintel·ligible*], una cosa així. I es veu que n'havia fet alguna, tipus criminal, havia robat o havia fet alguna cosa, el van enganxar i el van tancar al camp. I aquest parlava espanyol i, a més a més, era homosexual. Ho tenia tot, aquest. I aquest el van fer intèrpret general dels espanyols.

Aquest, recordo el discurs que ens va fer de *benvinguda* al camp. Va venir i diu, aproximadament: "*Jo us conec, perquè sé com sou els espanyols, aquí se us han acabat les 'agalles'*". Ho va dir amb una paraula més gràfica. I diu: "*Aquí el que chista, el que diu la més petita és home mort. Aquí el que heu de fer és limitar-vos a complir el que us diguin i no aixecar*

el cap. No aixecar el cap perquè us el faran baixar, eh? Aquí esteu perduts. No us penseu que això sigui com Espanya, que allà tothom fa el que li dona la gana". I tenia, a més, una veu aflautada i era molt simpàtic.

M.R.: Era SS, aquest home?

A-P.: No, no, era pres. Aquest havia estat... SS em penso que no, em penso que havia estat soldat, -el [Joan] Pagès la sap, la història d'aquest *[inintel·ligible]*-, em penso que era simplement soldat, però va caure en desgràcia, *bueno*, va fer alguna cosa de tipus criminal, robar, o no sé què dimonis devia ser. I el van tancar com a pres, amb el triangle verd. És a dir, que no era polític.

LES RELACIONS ENTRE ELS ESPANYOLS, MARCATS COM A APÀTRIDES

M.R.: Vosaltres portàveu el triangle blau, no?

A-P.: Nosaltres portàvem el blau, sí.

M.R.: I éreu considerats apàtrides?

A-P.: Apàtrides.

M.R.: Per això el portàveu blau?

A-P.: Sí.

M.R.: Això l'altra vegada ho va explicar però no va quedar clar. Va ser per culpa del Serrano Suñer, no?

A-P.: Sí, sembla que en un moment determinat les autoritats alemanyes, el ministre d'Afers Estrangers a Alemanya, el Ribbentrop, va parlar amb el Serrano Suñer, quan aquest, naturalment, era ministre, amb les *[inintel·ligible]* que havia fet a Alemanya i tal. I es veu que li va dir: "*Jo tinc aquí uns espanyols que no sé què fer-ne, què n'he de fer d'aquests espanyols? Tots són antifeixistes, són anti... què n'he de fer?*" I es veu que -segons diuen, eh?- *[inintel·ligible]*. Només parlo d'oïdes i del que sembla que es va dir després en el procés de Nuremberg-, es veu que el Serrano Suñer es va limitar a dir: "*Ah, no els conec, no sé qui són, feu-ne el que vulgueu, a nosaltres no [inintel·ligible]*", és a dir que es va desentendre. És clar, des d'aquell moment, érem apàtrides.

M.R.: Éreu 10.000 espanyols?

A-P.: No, llavors no érem tants. En aquell moment *[inintel·ligible]* final, bé, potser en aquell moment sí, perquè després en van anar morint, però en van entrar de nous, és clar.

M.R.: Se'n van morir 7.000, no?

A-P.: Sí, uns 7.000, és clar això de les xifres són sempre una mica..., poden variar sempre una mica perquè, és clar, és difícil de poder portar un control exacte dels que van morir allà i dels que no hi van morir.

M.R.: I els grups d'amics per què els fèieu? Per actitud política? Per qüestions de...

A-P.: Els grups de?

M.R.: D'amics que fèieu, els grups entre vosaltres, per què els fèieu? Per situació política, o per posició intel·lectual?

A-P.: No, per afinitats de companyonia, sempre et busques unes amistats, fas amics, oi?... I és clar, t'agrupes i llavors els que són amics, doncs, s'agrupen, procuren anar una mica junts.

M.R.: Els catalans anàveu junts?

A-P.: No.

M.R.: Anàveu barrejats.

A-P.: Estàvem barrejats, sí. Ara, és clar, per regla general doncs també quan érem, per exemple, un grup de sis o de deu o de cinc o el que fos..., doncs, generalment eren o tots catalans, o tots eren d'una altra regió, d'una altra zona espanyola, etc.

M.R.: Però no anàveu els catalans...

A-P.: No, no era perquè ens ho haguéssim proposat. No, ni hi pensàvem en això. Absolutament.

M.R.: I tu amb qui anaves?

A-P.: Jo anava amb l'Arnal, després anava amb un que es deia Hernández, que en Planes també en parla. En Planes no, perquè ja l'haviem perdut en un altre moment. Ja se n'havia anat amb el... No, perdó, l'Hernández no, perquè l'Hernández se n'havia anat amb el Planes. Amb l'Arnal i després uns quants més que no recordo ara els noms. Érem varis.

ELS TREBALLS EN DIVERSOS KOMMANDOS

M.R.: I a tu et van posar a treballar a la *cantera*?

A-P.: Sí. De moment vaig anar a parar a la *cantera* de Mauthausen, com tothom. Tots els que entràvem nous, tots anàvem a parar a la *cantera*. Però vaig tenir la sort d'allò que em sembla que explico en el *K.L. Reich*, que gràcies als dibuixos que feia l'amic Arnal, doncs em vaig poder salvar. I llavors em van donar un càrrec en el magatzem de la roba civil, que era un barracó on hi havia tota la roba guardada, per posar en ordre els fitxers de Mauthausen. Els fitxers de la roba, només, eh? I, és clar, allà doncs estava sota cobert, no et maltractaven...

M.R.: Menjaves millor?

A-P.: Menjaves una mica més bé perquè sempre hi havia una mica d'avantatge. Feies una mica d'estraperlo amb roba, eh? Un cuiner et demanava uns mitjons, doncs lògicament aquell cuiner doncs després et donava un tros de margarina, o et donava un pa o et donava una cosa així, oli?... I tu havies d'agafar els mitjons i posar-los sobre els altres que portaves, doncs en portaves dos parells.

M.R.: I no feia tan fred? Treballar a dintre del...?

A-P.: Ah, no, perquè allà hi teníem una estufa gran. Hi treballaven els SS, també. Allà hi havia una estufa grossa.

M.R.: I a la cantera, quant temps hi vas treballar?

A la cantera hi vaig treballar... amb alternances. Perquè és clar... jo fix a la cantera no hi vaig estar mai. Vaig treballar-hi a tongades, en diverses tongades. Doncs, unes vegades pujant pedra per les escales aquelles... Et carregaven una pedra al coll i au, anar pujant i baixant, pujant i baixant amunt, amb pedres al coll. Això era esgotador! Després vaig estar una temporada també carregant vagonetes a la cantera. Amb pedra trossejada. I després una feina que també vaig tenir durant aquell temps va ser de netejar un dipòsit que hi havia de tota la porqueria que baixava del camp. Una mena de dipòsit, això no sé com ne diuen els pagesos, de "decantació" de la porqueria. Això ho anaven mullant amb aigua, de fet hi posaven molta aigua, i després això servia per regar. I era aigua enriquida... Però això quan arribava el moment que ja s'havia de netejar, llavors donaven unes galledes i nosaltres havíem de treure amb les galledes tota la porqueria acumulada allà dintre. Allò era pestilent, una cosa que no t'ho pots ni imaginar, una cosa horrorosa. No em vaig morir aquells dies que vaig estar treballant, aquelles setmanes... Si no em vaig morir aquells dies jo penso que ja no em moriré mai. Penso que seré immortal.

M.R.: Sí? Per què? Per la...

A-P.: Home, tu diràs! Treballar en una bassa de merda -no era res més que això: una gran bassa de merda- i amb galledes anar-la buidant.

M.R.: I on la llençàveu?

A-P.: La llençàvem a la sortida. Això era perquè es va embussar. Això havia de ser tot automàtic, a base de bombes, però es van embussar les bombes i no funcionaven i, és clar, havien de buidar-ho. I van agafar presos. I a mi em va tocar aquest *kommando*, molt [inintel·ligible]. Si jo no em vaig morir aquell dia em sembla que no em moriré mai.

M.R.: I per què et va tocar aquest kommando?

A-P.: Simplement perquè "tu, tu, tu...": et tocava a dit.

LES FEINES DE LA PEDRERA

M.R.: Parla una mica de la *cantera*. Explica'm com era.

A-P.: La *cantera* era simplement una explotació d'unes companyies, o d'una companyia que explotava la pedra. La pedra aquella, que era bona i ...

M.R.: Era una companyia... austríaca?

A-P.: Sí, una companyia austríaca amb intervenció dels SS i de gent de la situació, gent del règim d'allà, nacionalsocialista. I del que es tractava era d'explotar la mà d'obra gratuïta que tenien. I la manera d'explotar-ho era donar-los poc menjar, fer-los treballar tant com podien, i quan veien un que no servia, doncs, pam!, liquidar-lo. I un altre...

M.R.: Però la vostra feina era baixar pedres?

A-P.: Pujar pedres.

M.R.: Pujar pedres.

Sí. Nosaltres agafàvem les pedres, *bueno*, hi havia especialistes, hi havia els que estudiaven barrinades, després hi havia els especialistes que sabien, per exemple, treballar-la, la pedra, que feien *sillería*, això que en diuen pedra de *sillería*. Amb una escarpa i tal, pim, pam, pim, pam, i anaven arreglant-la, fent *bordillos*, voravius d'aquests de carrer...

M.R.: Recorda les piràmides, això, no? Allò dels esclaus...

A-P.: Sí, una mena de cosa així.

M.R.: Llavors havíeu de pujar tots aquells esglaons?

A-P.: Llavors els que no teníem cap especialitat d'aquestes, que no érem picapedrers ni sabíem fer res de tot això, doncs érem mà d'obra, simplement, i llavors era tragar pedra. Com que al camp hi havia una necessitat molt gran de pedra perquè es feien aquells murs enormes... per fer les barraques -no les barraques, els edificis, perquè eren veritables edificis, allò. I després quan era empedrat... [A partir d'aquest moment, audició distorsionada a causa de sorolls intermitents]. Doncs això feia necessària molta pedra. És clar, la millor manera era fer-la pujar a coll pels presos.

M.R.: I la pedra pesava molt, no, cada...?

A-P.: Sí, era cara, suposo que devia ser cara.

M.R.: No, no, pesava molt, dic...

A-P.: Ah! Si tenies sort, per exemple, de vegades amb deu quilos, o amb cinc quilos, o set quilos, passaves. Ara, si un dia t'agafaven, si hi havia algun SS que t'agafava de cap d'esquila, estaves ben llest, com em va passar amb mi una vegada, que em va carregar una pedra que

potser pesava quaranta-cinc o cinquanta quilos, no ho sé, o cinquanta o seixanta... I si vaig arribar a dalt va ser per pur miracle.

M.R.: Perquè no podies.

A-P.: No, no podia.

M.R.: I per què t'ho va carregar?

A-P.: Perquè portava ulleres i perquè em va identificar. I em va dir "Ah! Tu ets el que estaves al magatzem, eh?", un SS d'aquests fills de puta... d'aquests joves... Amb una mala llet que tenia! I diu: "Tu ets d'aquests que estaves al magatzem de la roba, eh? Fins ara te les has mamades dolces, eh? Doncs ara sabràs el que és bo". I diu: "Vine, vine". Vaig pensar: "Ara et fotrà un gec de garrotades". Doncs no, no, no. Simplement em va dir: "Veus aquesta pedra? Doncs, agafala, te la poses al coll i puja cap a dalt". [Inintel·ligible] No sé què va dir, alguna d'aquestes expressions típiques que deien, d'aquests tipus. I em va dir: "Ja t'ajudaran". Em sembla que vaig entendre que em venia a dir alguna cosa així: "ja t'ajudaran a carregar". I sí, sí, em van ajudar a posar-me-la al coll, perquè jo sol no la podia aixecar. Me la van posar al coll i llavors ja em tens a mi, uh, uh, uh, pujant escales amunt, saps?

M.R.: I quina idea tenies mentre anaves pujant?

A-P.: Oh, que si em queia la pedra o queia jo, ja estava llest. És a dir que, pel compte que em tenia, ja t'ho pots imaginar, vaig fer esforços de flaqueja i vaig arribar [a dalt] amb la pedra.

M.R.: O sigui que si no, no haguessis sobreviscut, vaja.

A-P.: És clar. Hauria caigut o, a lo millor, la pedra m'hauria caigut a sobre, m'hauria pogut xafar, no ho sé, m'hauria passat qualsevol cosa. I sobretot, després hauria hagut de tornar-la a carregar fins a acabar d'arribar a dalt de tot. O això, o morir. O bé arribar a dalt de tot, o morir.

M.R.: [segons tallats] et van fer pujar?

A-P.: [Inintel·ligible] va ser molt simpàtica. I la qüestió és que vaig arribar fins al capdamunt. I llavors la meva feina consistia cada dia que havia d'anar a la cantera l'endemà que no vingués aquell soldat, aquell SS, que m'havia designat, saps? Vaig pensar: "Si aquest et torna a agafar un altre dia et dona una altra *corrida* d'aquestes i després ja te'n vas". I, de fet, era cosa de camuflar-se, i vinga va, i procurar canviar de...

M.R.: Com és que ja no treballaves amb la roba?

A-P.: Ah, bueno, llavors ja..; oh no, ja feia dies que... De moment, tenien... Bueno és que això no sé si t'ho he explicat prou bé. Jo la primera cosa que vaig fer a Mauthausen va ser treballar a la cantera. Però hi vaig treballar molt poc, perquè em van cridar de seguida per entrar a formar part d'això de la roba. I allà, en aquest *kommando* de la roba m'hi vaig passar sis o set mesos, que això és el que em va salvar la vida. I després, quan vaig caure en desgràcia, bé, vam caure tots en desgràcia, per motius del *jefe* d'allà, del *kommando*.

M.R.: Per què vau caure en desgràcia?

A-P.: Ell perquè robava.

M.R.: Robava roba?

A-P.: Roba i joies i tot el que podia.

M.R.: Dels deportats?

A-P.: Dels deportats, sí. I diners. Tot el que podia. I un dia el van pescar i el van tancar dintre del camp (no al nostre, sinó un altre camp) com a presoner. [Riu] De SS va passar a ser presoner. I llavors, al caure ell, tots vam caure.

M.R.: L'Arnal, tu...

A-P.: L'Arnal, jo... i altres. Uns alemanys que també hi havia allà, un alemany d'aquests el van matar, que era el secretari. Un que era advocat, vienès. Es deia Hans Waal. Me'n recordo perfectament del nom.

M.R.: I per què el van matar?

A-P.: Perquè estava... era el secretari. Feia de secretari del *jefe*, del SS.

M.R.: En canvi, l'altre no el van matar. El jefe, no.

A-P.: El *jefe*, no. El secretari era un pres, com nosaltres. El que passa és que era austríac. Era advocat. I a aquest li van donar una pallissa tan forta, que, desesperat, va sortir per la porta del despatx allà on l'estaven apallissant i es va anar a enganxar a l'*alambrada* elèctrica.

M.R.: Era polític, aquest?

A-P.: Aquest era polític, sí, era un advocat. Un advocat cristià-demòcrata. Estava allà per cristià-demòcrata.

M.R.: Llavors et van tornar a portar a la cantera?

A-P.: Llavors d'allà em van tornar a portar cap a l'interior del camp, en un barracó d'aquests, perquè llavors jo estava com a *prominenter*, una situació privilegiada. És a dir, anava net, no tenia polls, podia anar vestit, amb el vestit del camp, eh? Però bé. I *inclús* dormíem ben sols.

M.R.: En llits i ben sols?

A-P.: En un d'aquests *camastres* de pisos, lliteres, no?, però tenia llençols i tot, sí, sí. Estava com un rei. [Riu]

M.R.: I a la cantera quant temps hi vas estar?

A-P.: *Llavorens*, al sortir d'allà ens van portar a la *cantera*. A la *cantera* hi vaig estar no massa temps, perquè de seguida em van portar en aquest *kommando* del dipòsit de porqueria... que

em van enganxar així: “Tu! Vinga, va!”. “M’ha caigut el pèl”, [vaig pensar]. Perquè llavors jo estava relativament fort, oi? I és clar, agafaven els que estaven més o menys forts per fer aquestes feines. Ja em vaig aprimar aviat, ja.

L’ESTAT ANÍMIC A DINS DEL CAMP

M.R.: Quant et vas aprimar?

A-P.: Jo no sé quant devia pesar aleshores, però devia pesar uns quararanta-cinc, cinquanta...

MR: I el que peses normalment quant és?

A-P.: Normalment són uns setanta, setanta-cinc...

M.R.: Trenta quilos.

A-P.: Sí. Llavors devia pesar uns cinquanta. A l’època pitjor, eh? Se m’inflaven les cames, va venir l’edema propi de la fam. S’hi feia aigua.

M.R.: I tu quina moral tenies allà dins?

A-P.: *Allavorens*, en aquells moments, quan ja se’m va començar de fer aigua a les cames i tot això, baixa. Bastant baixa perquè deia: “això s’acaba”.

M.R.: Pensaves en la mort?

A-P.: Home, és clar. Veies venir que si allò continuava gaire temps, no ho resistiries.

M.R.: Però jo tinc la [Inintel·ligible] que tots els que vau sobreviure era perquè volíeu viure?

A-P.: Oh, sí, sí, és clar, volíem viure, naturalment, però, a pesar de tot hi havia alguns moments que no deixaves de pensar que si allò continuava gaire no ho aguantaries pas. Però malgrat tot, doncs mira, vaig anar aguantant.

LA SOLIDARITAT ENTRE ELS ESPANYOLS I L’AJUDA DELS AMICS

M.R.: I la solidaritat entre vosaltres com es va organitzar?

A-P.: Es va organitzar una mica més tard d’això que t’explico jo ara. Perquè això que t’explico jo ara, encara no hi havia res. [*Uns segons tallat*]

M.R.: No hi havia res organitzat.

A-P.: Llavors encara no.

M.R.: Qui hi havia? Alemanys i polonesos, no, quan vau arribar?

A-P.: Quan vam arribar nosaltres hi havia alemanys, polonesos i espanyols. I després hi havia isoladament algun procedent de les Brigades Internacionals, algun hongarès, algun txec, però no gaires. Aleshores tots eren alemanys o bé polonesos.

M.R.: I el comportament dels alemanys a dintre del camp, dels alemanys presos, quin va ser?

A-P.: En general, dolent.

M.R.: Sí? Els polítics també?

A-P.: Sí, en general sí. N'hi havia alguns que no, alguns que es van portar bé. Però n'hi havia molts que es van deixar vèncer per la por i llavors feien el paper de botxins també.

M.R.: Sí? Fins i tot els polítics?

A-P.: Alguns sí. És clar, que eren uns polítics que no sabies ben bé quina mena de polítics eren. N'hi havia molts de nazis.

M.R.: Ah, que estaven allà per...?

A-P.: Sí, perquè estaven dintre del partit nazi, havien fet alguna cosa, però eren dels seus. Aquells eren dels seus. Com aquest que t'he explicat, aquest que sabia espanyol, aquest era nazi, era un nazi, però feia el paper d'ells.

M.R.: I els polonesos, com es van portar?

A-P.: Els polonesos miraven per casa seva, és clar, miraven per ells. I quan convenia, si els obligaven, doncs, si havien de fer alguna brutalitat també la feien. No tots, eh? Això és parlar en termes generals i potser no es pot parlar en termes generals. Però hi va haver algun cas d'algun polonès que no es va portar bé. Perquè era *kapo* o perquè era ajudant de *kapo*, o perquè era *jefe* d'alguna barraca o alguna cosa així, doncs eren brutals. Això és una cosa que es contagiava, eh? La brutalitat i la crueltat es contagiaven.

M.R.: Com és que entre els espanyols es va organitzar la solidaritat?

A-P.: Es va organitzar gràcies a que allà al centre hi va haver un grup que es van mantenir molt íntegres i molt sencers, eh?

M.R.: Qui eren?

A-P.: Home, hi havia de tot. Però els primers que es van organitzar d'una manera, diguem-ne, així política, i això va mantenir la cohesió, això no es pot oblidar, van ser els comunistes. Ara, també els grups sindicalistes, doncs també es va fer, es va fer quasi de seguida, eh? Van començar també a tenir grups i s'ajudaven els uns als altres, procuraven mantenir...

M.R.: S'ajudaven tots els espanyols, encara que no fossin de cap grup polític?

A-P.: Home, primer... com és lògic, això potser convé que no ho digui, perquè és clar, seria desfer una mica la imatge... Però és clar, la gent quan estan en moments difícils tenen les seves febleses, també, eh? Tothom té les seves febleses.

M.R.: També era natural que primer s'ajudessin entre ells.

A-P.: Exacte. Primer s'ajuden els amics, i després, si en sobra, llavors és per als altres.

M.R.: Com és que els espanyols van ser precisament els que van mostrar més dignitat a dintre del camp?

A-P.: Home, perquè... el fet que van arribar junts, feien una vida potser més aïllada. Com que estaven entre alemanys i, per tant, el fet de ser espanyols doncs els obligava també a cohesionar-se més.

M.R.: I després potser perquè portaven l'experiència d'una guerra, també.

A-P.: I després portaven l'experiència d'una guerra, i després hi havia gent que realment havia anat allà per motius d'ideals. Això no s'ha d'oblidar

M.R.: I entre els espanyols no hi havia delinqüents.

A-P.: No, no n'hi havia cap de delinqüent. Tots eren gent que havien anat a allà per motius polítics, eren gent d'una altura superior en aquest sentit moral. No com tots aquells bandits que hi havia per allà.

M.R.: Així, la solidaritat va funcionar?

A-P.: Sí, sí, sí. No va poder funcionar de la manera com hauria hagut de funcionar si hi hagués hagut més mitjans. Però és que has de pensar que els pobres poca cosa poden ajudar als altres pobres, eh? És poca cosa el que es pot fer. Ara, a vegades és més la voluntat, les ganes de fer-ho i el fet d'ajudar amb paraules i amb ànims. I potser de vegades és més important això que el mateix menjar, eh?

M.R.: I a tu et van ajudar alguna vegada?

A-P.: Sí, sí, sí, jo vaig rebre ajuda. En un moment que jo vaig anar baixant avall, avall, avall, que ja em vaig veure fumut, llavors vaig tenir l'ajuda d'elements que no els oblidaré mai més. Un d'ells, molt important per a mi, va ser en Bailina.

M.R.: En?

A-P.: En Bailina. En Bailina, amb el qual havíem estudiat el batxillerat junts.

M.R.: Et va ajudar?

A-P.: Molt. Molt.

M.R.: Des del punt de vista moral, o...?

A-P.: Moral i material. Molt. Ell, doncs mira, va tenir bastanta sort dintre de la desgràcia d'anar a parar allà, però almenys va tenir bastanta sort perquè el van...

M.R.: A veure, espera un moment que...

(Finalitza la primera cara de la cinta de casset)

CARA B de la cinta de casset

A-P.: [...] l'Arnal, eh?. L'Arnal ja és un cas a part. Ja la coneixes més o menys, la història de l'Arnal. Però un altre dibuixant que hi havia al camp que es deia Muñoz Orts, Eduard Muñoz Orts. És mort. No va morir al camp, sinó que es va morir després. Aquest era professor de dibuix de València, d'un municipi de València. Amb aquest ens vam fer molt amics i aquest estava a la secció de delineants del camp. Estava bastant ben situat dintre del camp. Era comunista. I ens vam fer molt amics i aquest també em va ajudar. No amb la intensitat d'en Bailina, perquè amb el Bailina hi havia, a més a més de l'amistat... Més que res, amb en Bailina hi havia l'amistat personal. Havíem estat junts sempre, havíem fet el batxillerat junts, feia molts anys que ens coneixíem i érem del mateix país.

M.R.: Tu no vas estar en cap grup polític?

A-P.: A dintre del camp? No. Em vaig mantenir sempre al marge de tota mena de grups polítics. Perquè em va semblar que això no era... no era necessari trasplantar la lluita política que hi havia hagut a Espanya [*Inintel·ligible*] entre els exiliats. Em va semblar que era una bestiesa trasplantar la lluita política al camp. Era com si, no ho sé, com si dos lleons que estiguin engabiats que es barallin entre ells, és una bestiesa. Si estan engabiats, estan engabiats.

M.R.: Hi va haver com un enfrontament entre anarquistes i comunistes?

A-P.: Sí, perquè aquestes coses s'arrosseguen, eh? S'arrosseguen.

M.R.: Va ser molt dur, l'enfrontament?

A-P.: Molt dur, molt dur, no. No, no.

M.R.: Es van arribar a ajudar entre ells?

A-P.: Sí, en molts casos, sí, sí que s'ajudaven entre ells, en molts casos. Ara, això no vol dir que en alguns casos es barallaven, encara que només fos verbalment. Però *bueno*...

M.R.: Ah sí? Hi havia discussió...?

A-P.: Sí, sí. Hi havia discussió política, sí.

M.R.: Ah, sí? Allà al mig?

A-P.: Sí, sí. És clar, com que parlàvem en català o en castellà i ningú no ens entenia, podíem dir el que volguéssim [*riu*].

LES ESPERANCES PER SORTIR VIU DEL CAMP

M.R.: I a tu què et mantenia, allà dintre?

A-P.: La idea de sortir.

M.R.: Només? O sigui, simplement la idea de sortir.

A-P.: La idea de sortir amb vida, i després poder-ho explicar.

M.R.: Ah, sí?

A-P.: La idea del *K.L. Reich*. No va ser fins després [*inaudible*]. Ja feia molt temps que la portava al cap.

M.R.: A dintre del camp la vas... Ah, sí?

A-P.: A dintre del camp, sí

M.R.: Ah sí? Al final vas pensar la novel·la?

A-P.: Home, si no una novel·la exactament, almenys estava pensant en la idea de fer un llibre, que allò se sabés. Que no... que hi hagués algú que pogués fer, diguéssim, d'*escribano*. Com en diuen d'això? De notari, donar-ne fe.

M.R.: Tenies el convenciment que guanyarien els aliats, o no?

A-P.: Absolutament. Absolutament. Això, aquest convenciment no el vaig perdre mai. No el vaig perdre mai.

LES RELACIONS AMB ELS SS, ELS CAPOS I ELS ALTRES DEPORTATS

M.R.: I tu, les teves relacions amb els SS com eren? D'odi, de menyspreu, de por?

A-P.: Més aviat ens ignoràvem. [*Riu*]. Ells m'ignoraven a mi i jo els ignorava a ells. Perquè ells no es ficaven, realment amb nosaltres no s'hi ficaven gaire.

M.R.: Qui s'hi ficava? Els *kapos*?

A-P.: Eren els *kapos* els qui es ficaven amb nosaltres.

M.R.: I tu els odiaves, els *kapos*?

A-P.: O i tant!

M.R.: Si els haguessis pogut matar els haguessis matat?

A-P.: Home, almenys matat..., almenys m'hauria agradat fer-los justícia. Diguem-ho així, eh?

M.R.: I els *kapos* eren polítics o eren delinqüents?

A-P.: No, quasi tots eren delinqüents comuns. Sí, tots eren... alguns eren lladres, o bé eren criminals, o bé eren *vagos*, d'aquests de la llei de "*vagos y maleantes*". N'hi havia algun que no era pas dolent... En tot hi ha excepcions, a vegades no es pot generalitzar massa. Jo, per exemple, en el *K.L. Reich* parlo d'aquell amic que era un delinqüent, vaja, estava allà com a delinqüent... Aquell que...

M.R.: Que era alemany?

A-P.: Que era alemany, sí. Ara no me'n recordo del nom.

M.R.: Ja sé quin vols dir, ja.

A-P.: Un que fabricava balances. El que passa és que...

M.R.: Un home bastant lúcid, no?

A-P.: Molt, molt, molt lúcid. Era un alemany molt intel·ligent, molt cultivat...

M.R.: I per què hi era, allí?

A-P.: Allà ell hi era perquè... Ell tenia una fàbrica de balances d'aquestes automàtiques... Sí, balances. I aquestes balances, doncs, és clar, per fer-les necessitaven peces que a Alemanya no les tenien. I les importaven de Suïssa, clandestinament. I un dia el van pescar. I per delictes de contraban doncs el van tancar. I primer es va estar a la presó, no sé quant temps s'hi va estar, complint una condemna. I acabada la condemna doncs la seva dona va dir "ara és l'hora de fer-me jo amb la fàbrica del meu marit". I el va denunciar com a enemic del règim. I és clar, sortint de la presó el van ficar al camp. I allà al camp hi va arribar a deixar els ossos, al final.

M.R.: Es va morir?

A-P.: Es va morir perquè va fer una bestiesa. *Bueno*, potser s'hagués mort igualment perquè no era pas un home gaire fort. Però tenia, a conseqüències de la Primera Guerra Mundial, tenia una espècie de cosa enquistada aquí a l'estómac, un *quiste* molt gros sobre l'estómac. Un *bulto*, com una llúpia, diguéssim, una mena de cosa així. I es veu que hi va haver algun metge del SS, o algun metge d'allà que el va entabanar i li va dir que allò li podien treure. Diu: "aprofita ara, que t'ho podran treure, que t'ho faran bé, i tal".

M.R.: I s'ho va deixar fer?

A-P.: S'ho va deixar fer i s'hi va quedar.

M.R.: I per què ho van fer, per experiment?

A-P.: Sí, van aprofitar-ho per experimentar sobre ell, sí.

M.R.: Sí, ja me'n recordo d'aquest alemany, que en parles, que té una visió molt lúcida d'Alemanya.

A-P.: Molt, molt. Era un home molt civilitzat, molt civilitzat, un gran tipus.

M.R.: I el teu tracte amb els altres deportats, quin era?

A-P.: Amb els deportats alemanys? En teníem poc.

M.R.: Amb tots, amb tots.

A-P.: Bé, en general en teníem, fora dels companys, diguéssim, dels interns espanyols, amb els *demés* en teníem molt poc de tracte, poquíssim. I amb els alemanys s'entenia, perquè, amb aquest, per exemple, és clar, com que vam anar a parar amb el mateix *kommando*, aquest de la roba de civil, i es va donar la casualitat que l'home parlava francès, doncs ens enteníem bé. Però amb els altres, que teníem companys i també eren del mateix *kommando*, doncs ja no. Parlaven alemany, i jo d'alemany només entenia les coses més elementals i més indispensables per poder sobreviure allà, eh?. Coses del menjar i del treball, i coses així.

LA FILTRACIÓ DE NOTÍCIES DE L'EXTERIOR

M.R.: I amb els teus amics de què parlaves?

A-P.: Amb els companys meus? Del que es presentava, sobretot de la guerra, de la marxa de la guerra. Això és el que ens apassionava més i el que ens preocupava més. La marxa de la guerra.

M.R.: I com sabíeu les notícies?

A-P.: Home, les notícies sempre es filtraven, encara que moltes vegades tardaven una mica, al final es filtraven.

M.R.: I com es podien filtrar?

A-P.: Sí, perquè al camp hi havia una secció, diguéssim, de ràdio. Les SS tenien ràdio, naturalment. Hi havia un *kommando* que es dedicava doncs a fer les reparacions de les emissores de ràdio, i això. I aquests, és clar, aprofitaven l'ocasió de fer reparacions per anar escoltant, i aquests eren els que es cuidaven de fer-ho córrer.

M.R.: I es feia córrer?

A-P.: Sí, sí, sí

M.R.: Perquè els alemanys devien dir moltes mentides.

A-P.: Sí, però moltes vegades escoltaven emissores estrangeres.

M.R.: Els alemanys, també?

A-P.: Aquests que estaven allà en aquest *kommando*. Escoltaven la BBC, escoltaven alguna emissora clandestina...

M.R.: I allò que vas explicar que l'humor dels SS depenia de la marxa de la guerra?

A-P.: Sí, això sí, això era molt freqüent. Sobretot dels alts comandament de les SS. Els dies que hi havia mala maror, que nosaltres en dèiem "ofensiva", que feien treballar la gent a garrotades i els feien córrer més i d'això, amb crits i rebombori. Dèiem: "alguna cosa o altra deu passar. Ja els deu anar malament. Ja deuen haver perdut alguna població important". I sí, sí, no fallava.. [riu]

LES MATANCES DE JUEUS

M.R.: I tu dels jueus què recordes?

A-P.: Dels jueus en recordo escenes molt tristes. Molt tristes. Jo vaig presenciar quasibé la mort d'una colla de... no sé quants, però potser eren cinc-cents o quatre-cents jueus holandesos, que van anar a parar allà mentre jo estava precisament allà al *kommando* aquest de la roba, de la roba civil. No en va quedar cap, ni per explicar-ho. No en va quedar ni un.

M.R.: Què els van fer?

A-P.: Oh, els mataven de la manera més espantosa que et puguis imaginar. Arribaven... Eren holandesos. Jueus holandesos, tots.

M.R.: Però eren vells, o joves?

A-P.: Hi havia de tot. Joves i vells.

M.R.: Hi havia criatures, també?

A-P.: No, criatures no, i dones tampoc. Joves sí, però criatures, criatures no. Entre els que jo vaig veure, aquests holandesos, eh? Després en vaig veure de txecoslovacs, perdó, de iugoslaus, que aquests sí. Però aquests no sé si eren jueus. Em penso que eren iugoslaus. Resistents iugoslaus que els agafaven i s'emportaven tota la família, se l'emportaven al camp i l'exterminaven.

M.R.: Tota la família?

A-P.: Tota la família. Ara, de jueus, d'aquests jueus holandesos els van matar tots, tots. No en va quedar ni un.

M.R.: El mateix dia que van arribar?

A-P.: No, no, no... Però el primer dia en queien molts, el segon dia en tornaven a caure molts, i així fins que s'acabaven.

M.R.: Els gasejaven?

A-P.: No. *Bueno*, al final moltes vegades quan estaven ja que no es els podien tenir drets, perquè uns resistien, resistien, resistien, i malalts i això, doncs al final els gasejaven. Però no, en general els mataven simplement a garrotades, a garrotades o a *tiros*.

M.R.: I els jueus eren els que rebien més, no?

A-P.: Sí.

M.R.: No arribaven a treballar a la *cantera* o...?

A-P.: Sí, sí, sí. Ja ho crec. Pujant pedres, però portaven unes pedres descomunals, tremendes!

M.R.: O sigui que hi havia una diferència entre els jueus i els altres.

A-P.: Sí, sí, hi havia diferència. Sempre estaven en plena companyia de càstig. I era... Pujaven unes pedres descomunals. I els feien treballar corrent, per exemple, sempre corrent.... Coses d'aquestes. I després arribaven al camp i *llavorens* en comptes de deixar-los descansar, doncs estaven per exemple al seu barracó a l'hora de dormir i a altes hores de la nit (això també ens ho feien a nosaltres, però a nosaltres no ens ho feien amb tanta insistència), a mitja nit, a l'hora que els semblava, un SS d'aquests borratxos, qualsevol, que li donava el rampell de dir: "Ara, ara em divertiré una estona". Entrava a la barraca: "Tothom en peu!". I au, i a fer exercici, a fer exercici físic. I a *lo* millor sobre la neu, a l'hivern, i si no era sobre la neu, és igual, allà al pati, al d'això, a la plaça de *l'appel*, en dèiem plaça de *l'appel* perquè encara portàvem el d'això de França, la plaça dels recomptes. Doncs allà, anar fent, saltant a la gatzoneta, i anar fent exercici, rebotant-se per la neu i saltant, corrent i puntades de peu, i garrotades i au. Quan el SS ja es donava per satisfet i estava content perquè n'hi havia uns quants que ja s'havien quedat allà, doncs, au, cap a dormir. Fins l'endemà. I l'endemà, doncs aixecar-se naturalment a l'hora de costum, i treballar com sempre. I treballar els serveis més durs i més desagradables.

M.R.: No hi havia cap possibilitat de relació amb els jueus?

A-P.: Sí, sí, sí. N'hi havia algun... Amb algun en enteníem. N'hi havia algun que parlava francès, *inclús* algun que parlava castellà.

M.R.: Però ells sabien que havien de morir?

A-P.: Sí. Era gent que no tenia cap perspectiva, cap. No tenien cap possibilitat.

M.R.: I com s'ho prenien? Com estaven?

A-P.: Ja t'ho pots imaginar. Condemnats a mort. Ja ho veus. Ara, sempre hi ha aquella esperança de dir: "Home, potser vindrà un cop favorable de la guerra i es canviarà això..."

M.R.: No se'n va salvar cap mai?

A-P.: No. Home, jo no diré que al final no se'n salvés algun... no del nostre camp, per exemple d'aquests holandesos sí que no se'n va salvar cap. Però de jueu se'n va salvar algun, és clar, però no gaires, no. Algun, per casualitat, que es va escapar pel forat del pany.

M.R.: Al final...?

A-P.: Al final sempre se n'escapa algun.

M.R.: En algun lloc van amagar un nen jueu.

A-P.: Sí, això és una història que hi ha una novel·la, vaja, un reportatge novel·lat d'un francès, que se'n diu *Nu parmi les loups* ("Nu entre els llops"). És de les coses més impressionants que he llegit. És clar, jo no vaig veure la història, però està molt ben explicada i, per tant, impressiona molt.

EXTERMINAR ELS ENEMICS DEL NACIONALSOCIALISME

M.R.: I com definires tu la vida del camp? El camp, com el definiries?

A-P.: La vida del camp, com la definiria?

M.R.: Sí, el camp de concentració.

A-P.: El camp de concentració era una manera d'exterminar la gent que els interessava que desaparegués.

M.R.: Però és una cosa impensable [Intel·ligible]

A-P.: Una cosa impensable?

M.R.: Vull dir, per una persona que no hi ha estat mai, com nosaltres i que no ho ha viscut, com ho explicaries tu?

A-P.: La seva idea era que els enemics del nacionalsocialisme es mereixien un càstig. No mereixien viure. Havien de morir. Ara, hi ha moltes maneres de morir, o de matar. Podien morir afusellats, però això no donava cap rendiment, doncs, el millor era que anessin morint a poc a poc fent-los treballar. Fins a l'últim, fins que ja no quedava res. Fins a la mort. Fins a l'extenuació total.

M.R.: I llavors, els delinqüents, els homosexuals, els asocials, també eren enemics del nacionalsocialisme?

A-P.: No. Aquests estaven considerats precisament asocials, o bé delinqüents i tal, i purgaven allà unes penes, però les purgaven d'una manera bastant forteta. És clar que dintre del camp eren privilegiats tots ells, eh? Tots tenien càrrecs, ocupaven càrrecs de *cabo*, de *jefe* de

barracó, coses d'aquestes, i naturalment anaven sobrevivint... anaven tirant. Però, a pesar de tot, allò no tenia res d'agradable perquè s'exposaven qualsevol dia que tinguessin..., res, algun SS que s' enamorés d'ells per qualsevol cosa, perquè li semblés que l'havia mirat malament... No tenien cap garantia de res, eh? N'hi havia alguns que sí, que eren hàbils. Hi havia hagut un personatge que era extremadament hàbil, un que havia estat subsecretari del camp. [Inintel·ligible] No me'n recordo com es deia. El d'això sí que..., els coneix tots aquests, els noms els recorda tots. Ell els havia tractat.

M.R.: I tu recordes haver vist alguna vegada el comandant Ziweis?

A-P.: Sí! Moltes vegades, l'he vist! Sí.

M.R.: Quina pinta tenia?

A-P.: Pinta de bèstia.

M.R.: Físicament, els SS semblaven bèsties?

A-P.: Home, hi havia de tot, n'hi havia que no. N'hi havia que eren molt *guapos*. N'hi havia un que li dèiem el Gary Cooper.

M.R.: Li dèieu?

A-P.: Sí, tots tenien un malnom, a tots els havíem posat un nom, o un bon nom, en aquest cas.

M.R.: Ah, sí. Hi havia el Popeye, també, no?

A-P.: Sí, n'hi havia un que era el Popeye, que era un que tenia una cara... era un *marino*, tenia cara de mariner.

M.R.: Era un kapo?

A-P.: Sí, un *kapo*. Un *kapo* o *jefe* de barraca. Un *jefe* de barraca va ser aquest. Un *jefe* de barraca.

M.R.: I quin més hi havia, de malnom?

A-P.: Oh, n'hi havia un que li deien el *baboso* per exemple... No ho sé, molts noms. Un que li deien el negre, un altre que ...

M.R.: N'hi havia un que tenia nom de dona, Enriqueta, o algo així.

A-P.: *Enriqueta* és aquest que t'he dit... aquest que ens va rebre, aquest que parlava espanyol, que havia estat aquí, a la guerra espanyola. Aquest que ens va rebre i ens va fer un discurs, que ens va dir... A aquest li dèiem l'Enriqueta.

M.R.: I què recordes tu amb més impressió de la teva estada al camp?

A-P.: Com a impressió, allò d'impressió que et deixa anorreat, va ser un dia que vaig assistir a una pallissa. Això ho explico una mica en el *K.L. Reich*. Vaig assistir a una pallissa a uns txecs...

(txecs, eren, sí), que van entrar un vespre, jo llavors estava al *kommando* aquest de la roba civil, i, és clar, hi vaig haver d'assistir perquè havia de recollir la roba, plegar els sacs, era la meva feina. I aquest, el Ziweis, va venir completament borratxo, borratxo com una *cuba* que diuen. Havien celebrat no sé quina victòria, saps? I *bueno*, va començar a fer aquells interrogatoris arbitraris. Aquella cosa que feien. "Tu! [*Inintel·ligible*] Vine cap aquí. Qui ets tu? Què ets tu", "Jo sóc tal, sóc txec, o...". El que fos. Deia: "Sou comunistes, no?" "No, no...". "Doncs de qui ets tu? Ets nazi tu, eh? Ets nazi, eh!" [*Inintel·ligible*] Va fer aquest tipus d'interrogatoris. Llavors treu la verga, i comença a donar pallisses...

M.R.: La portaven sempre a la mà?

A-P.: Sí. En aquestes circumstàncies sempre anaven carregats amb el seu vit de bou. I fumien unes grans pallisses i *cosses*, puntades de peu, cops de puny... I la cosa potser que em va impressionar més va ser això, que aquest, el Ziweis, personalment, que anava bufat, i a un desgraciat, un txec, no sé per què, mira, es va *enamorar* d'ell. I el va arraconar, en una raconada que feia a la plaça de l'*appell*, a la plaça dels recomptes, hi havia un racó on de tant en tant hi fèiem desinfecció, hi havia uns focus que queien sobre el paviment, tot eren filferrades elèctriques i això... I allà, en un racó d'aquells, recordo que va agafar-ne un i a cops de puny, el va matar! A cops de puny! A mi em va esquitjar tot el vestit, tot l'uniforme, amb sang. Això és de les coses més espantoses que he vist.

M.R.: I tenies por, tu?

A-P.: Por, no. En aquell moment no era por, el que tenia. El que tenia era una [*inintel·ligible*], estava esfereït, simplement.

M.R.: Impotent, et senties?

A-P.: És clar, impotent, sí, naturalment. Però, és clar, no podies fer res. No podies fer res. Simplement, procurar que no et toqués a tu... i esperar que passarien moments millors que potser ja es podria fer justícia.

L'ALLIBERAMENT I LA VOLUNTAT DE JUSTÍCIA

M.R.: I quan es va acabar tot vas sentir el desig de la revenja?

A-P.: De revenja, no. Et diria mentida si t'ho digués. *En sèrio*, eh? T'ho dic *en sèrio*. De revenja, no. Vaig sentir desig de justícia, això sí, l'he tingut sempre aquest desig i vaig esperar que se'n fes. No semblava possible que allò pogués... que tots aquells crims es poguessin quedar impunes.

M.R.: I creus que s'ha fet justícia en un sentit absolut?

A-P.: No. Això és molt difícil. En unes circumstàncies així és molt difícil. Però se'n va fer bastanta, amb algun. Els que van caure en mans de les forces aliades, per regla general, se'ls va fer.

M.R.: N'hi ha molts que estan lliures.

A-P.: Ara sí. Però és clar, llavors en aquells moments, els que van agafar *allavores*, no. Després els que han agafat més tard, aquests que es van poder camuflar i han anat trampejant, a aquests no els ha passat res, o pràcticament res. Poca cosa, aquests.

M.R.: L'alliberació del camp pels americans, com va ser?

A-P.: És clar, jo en això discrepo potser una mica d'altres. Per una raó: perquè jo vaig viure el final en un camp que no era el mateix camp on ho van viure els altres. I al camp on el vaig viure, doncs francament, els americans es van portar bé. Es van portar bé. Tots els que van entrar en aquell nostre camp, que era el camp de Ebensee, eren...

M.R.: Què era? Un *kommando* de treball?

A-P.: Era un *kommando*, un *kommando* gran.

M.R.: I era de càstig, o no?

A-P.: No, no era de càstig, però seria com els altres. Però jo, francament, el que vaig veure allà és que tots els SS van ser detinguts i agafats, se'ls van emportar i algun se'l van carregar allà mateix. Amb alguns es va fer la justícia allà mateix.

M.R.: En canvi, altres diuen que els americans no es van portar gaire bé, no?

A-P.: Ja dic, depèn. Aquests...allà s'hi va donar aquesta casualitat que els americans que van arribar tots eren de parla espanyola. Més o menys, de Califòrnia, de Nou Mèxic. I és clar, ens enteníem. N'hi havia molts que parlaven en castellà. Ens enteníem bastant bé. I, és clar, aquests no van tenir gaires contemplacions.

M.R.: Sí, es van sentir...

A-P.: Sí, sí. És que allò era espantós. Van veure aquest final. I van veure l'espectacle, d'aquelles *zanjas*, d'aquelles cunetes obertes, plenes de cadàvers, vinga cadàvers, allà, cadàvers enterrats així, amb quatre dits de terra, i que després, és clar, els van desenterrar tots [*inintel·ligible*]. Tots aquells que van veure aquells espectacles macabres n'hi ha que [*inintel·ligible*] mai més.

M.R.: Es van indignar, oi, els que ho van veure?

A-P.: Els americans que van entrar allà es van indignar, els que van veure allò es van indignar. Hi va haver molts camps que els americans no van veure res. Però allà sí que ho van veure.

MR: I va organitzar vosaltres la resistència, els últims dies allà?

Allà a Ebensee hi havia uns quants que estaven preparats per si ens feien entrar a les boques minades de la muntanya, de fer un intent desesperat.

MR: Ah, sí, perquè us posaven allà i us mataven a tots, no?

A-P.: Podien volar tota la muntanya i...

MR: Es va fer en algun lloc?

A-P.: En algun lloc crec que sí. Jo no ho sé, perquè [*inintel·ligible*]. Crec que sí. Però allà no. Allà a Ebensee no es van atrevir. No es van atrevir perquè, és clar, van veure que estàvem disposats a jugar-nos la vida. És clar, era un moment desesperat, oi? I no teníem gran cosa, però sí teníem un parell de pistoles, o algun fusell també, que havíem arreplegat de l'armeria, alguna cosa així recomposant a base de peces velles, canviades...

MR: A més, éreu més que ells.

A-P.: Érem molts més. I tant. Doncs, a la desesperada es podia fer alguna cosa.

MR: Els va agafar por, a ells?

A-P.: Jo penso que els va agafar una mica de por. Van dir: "No, no, o els matem abans d'entrar, o no entren". I ho van deixar córrer. *Bueno*, això, jo no voldria amb aquestes coses *sentar* plaça d'historiador, perquè les interioritats i exactament el que va passar, no ho sé. Això els que ho saben més aviat són aquests, en Climent¹, en de Diego², en Bailina³... Tots aquests sí que en saben, de coses d'aquestes. Quan tu parlis amb ells t'explicaran moltes coses interessants en aquest aspecte [*inintel·ligible*]. Perquè és clar, aquests vivien a la secció política del camp, treballaven allà i sentien moltes coses...

MR: On treballaven?

A-P.: A la secció política, que en deien [*inaudible*] [*interrupció*].

EL PATIMENT I L'ASSASSINAT D'EN PERE VIVES

A-P.: El final del Pere Vives... ja més o *menos* ja ho saps, no?

M.R.: Quan el vas veure arribar allà...

A-P.: Sí

M.R.: Pots explicar una mica com era?

A-P.: En Pere Vives era un xicot que tenia una vitalitat tremenda, era un home sempre molt optimista i molt alegre. Molt poc... [Era] limitat per a feines pràctiques, per a coses pràctiques, eh? Molt poc pràctic. Però era això, tenia una moral que la portava amb ell mateix. No perquè

---

¹ Casimir Climent i Sarrion

² Joan de Diego

³ Josep Bailina

se la imposés, allò: “He de resistir”, no, ja ho feia per a ell mateix, així. I va resistir fins al final. Els últims dies suposo que devia estar una mica malament ja, de moral, perquè també s’ho veia a venir, perquè cada vegada estava més malament. I el seu final, més que res, va ser degut a la cosa d’astènia, de no menjar.

M.R.: Ell va entrar després que tu, no?

A-P.: Sí, al camp, sí.

M.R.: El vas veure arribar i...

A-P.: El portaven d’un camp de presoners de guerra.

M.R.: Però tu quan el vas veure vas pensar que no aguantaria?

A-P.: No. *[Inintel·ligible]*

M.R.: Ell ja havia tingut la moral molt baixa, no, a...?

A-P.: Sí. Ja havia passat alguna crisi, alguna depressió. Ja l’havia passat, sí.

M.R.: I li havien tret les ulleres, no? O les havia perdudes...

A-P.: Ell les va perdre a l’entrar a França; en sortir d’Espanya i entrar a França, va perdre les ulleres en una *bagarre*.⁴ En un d’això ... Un dia que hi havia una colla o algú que el va fer córrer o no sé què i es veu que algú li va donar un cop. I el perdre les ulleres li va ser fatal. Era bastant miop... I això, i mal alimentat, sobretot mal alimentat, i un home amb molta vida, necessitava menjar molt, va agafar fàstic al menjar. I entre que no menjava, el poc que tenia i després la moral baixa, doncs no va poder durar gaire. I és clar, allà no admetien que una persona estigués sense fer res. I ell no podia treballar.

M.R.: Estava a la infermeria?

A-P.: Va estar a la infermeria un temps, uns dies.

M.R.: Per què no podia treballar, per debilitat?

A-P.: És clar. Queia, *tambalejava*. El cap... Se li anava el cap. *Tambalejava* i queia.

M.R.: I a la infermeria tu recordes haver-lo vist?

A-P.: A dintre, no.

M.R.: El veies des de fora?

A-P.: Des de la finestra, sortia a la finestra, i des de fora *llavorens* sí. Després, sortia de la barraca, pròpiament, i sortia a fora a l’eixida, diguéssim, hi havia una mena de pati, vaja, una

---

⁴ Mot francès que vol dir baralla.

mica de pati. Era allà on es feien les formacions. I allà hi havia unes escales, uns graons, i en aquells graons doncs havíem estat xerrant. Unes converses [*inintel·ligible*].

M.R.: Sobre què parlàveu?

A-P.: Parlàvem de tot. Sobretot de política i de religió. Estava molt obsessionat amb la idea de Déu. Estava molt obsessionat.

M.R.: No ho havia estat, abans?

A-P.: No. Era un agnòstic complet, però aquesta idea el turmentava, eh?

M.R.: Tenia por a morir, ell se n'adonava?

A-P.: No, por no crec que en tingués. El que passa és que...

M.R.: Se n'adonava?

A-P.: S'adonava que s'acabava. I ell el que tenia era una gran curiositat... potser curiositat és un terme frívol, eh? Però el que tenia era una gran necessitat de saber, una necessitat d'arribar al coneixement, una gran set de coneixement que tenia.

M.R.: Li van posar una injecció de...?

A-P.: Sí, de benzol, gasolina... una cosa d'aquestes. Benzol o gasolina, crec que era benzol, que era més barat i no servia per als avions. Sí, això era un sistema que *allavors* utilitzaven bastant quan no eren exterminacions massives. Quan eren massives llavors ja hi havia la cambra de gas. Però quan no eren exterminacions massives, que eren grups petits, doncs els feien anar a la infermeria i allà els posaven la injecció que calia.

M.R.: Al cor?

A-P.: Al cor, sí.

M.R.: I la mort era lenta o no?

A-P.: No, em penso que bastant ràpida. Els provocava un infart ràpid, i ja està. Em penso que era una mort relativament ràpida, però és clar, se n'adonaven.

M.R.: I ell se'n va adonar?

A-P.: Suposo que sí.

M.R.: Tu ho vas saber l'endemà, que havia mort, o no?

A-P.: Sí.

M.R.: Et devies desmoralitzar molt, no?

A-P.: Home, tant l'Arnal com jo ens vam quedar desfets. L'havíem vist feia dos dies, em penso. El dia abans mateix no, però devia fer dos dies que havíem estat encara amb ell, xerrant. Ja vèiem que s'estava acabant, que no podia durar gaire. Que si entrava a la infermeria... que estant a la infermeria com estava, que tenia els dies comptats. Però, és clar, sempre et fa pena. Hi havia un bon amic que va fer molt per ell, va fer tot el que va poder, però poca cosa es podia fer. Era en Freixa⁵, que és el secretari de la Federació. El pobre va fer tot el que va poder, però... no es podia fer res. L'única manera que hi havia de fer que hagués millorat hauria estat menjant.

M.R.: Però ell no volia menjar.

A-P.: I ell no volia menjar.

M.R.: I per què no volia menjar?

A-P.: No volia menjar perquè no tenia gana. Estava... Havia arribat a un extrem de decadència.

M.R.: Li donàveu menjar, vosaltres?

A-P.: Sí, però no el volia. Si no es menjava ni el que li donaven a ell! No volia. No tenia gana, no li passava res. Ell donava tot el que li donaven als altres companys de la infermeria. Els últims dies no va menjar res. Nosaltres vinga fer-li sermons, vinga dir-li: "Home, menja..." Li portàvem pa, i li portàvem margarina. Res, ni provar-ho. No en volia, no en volia. No tenia gana. Estava... Estava... Ara, no feia drames, ni feia res, al contrari, encara feia broma, saps? En certs moments encara feia broma. Es burlava d'ell mateix, es burlava de coses. Ell sempre havia estat un home així, molt bromista, un home de molt to, de molt to. Tenia un humor, un sentit de l'humor molt agut. Molt. Això li va quedar fins a última hora.

M.R.: Sí? Com era possible que pogués tenir el sentit de l'humor allà dintre?

A-P.: Es burlava de tot, es burlava d'ell mateix. Per exemple això, ho recordo perfectament, quan parlava de la seva fila, del seu aspecte. És clar, estava... es *tambalejava*, queia... No s'aguantava dret. I deia: "Veieu, veieu: com un pallasso, igual que un pallasso".

[Hi ha un tall en la gravació]

[...] [*inintel·ligible*] les companyies de treballadors, i llavors encara podíem menjar, es menjava molt! [*inintel·ligible*] a pesar que *llavors* ja havia perdut les ulleres, ja tenia aquesta cosa d'astènia, però no ho tenia perdut encara. Encara era recuperable. Si llavors s'hi hagués estat a temps, si li haguéssim pogut donar unes ulleres, l'haguéssim pogut alimentar bé, llavors encara es podia salvar. Però això abans d'entrar al camp, això era el temps que estàvem presoners de guerra. En els camps del sud de França.

[Hi ha un tall en la gravació]

---

⁵ Pere Freixa

... Era un home que per fer res, era incapaç. Era agut. Era lúcid però molt agut. No tenia voluntat. Tota la vida la tenia dintre.

M.R.: És un assassinat, el que van fer.

A-P.: Oh, i tant. Mare de Déu!

M.R.: Tota aquesta joventut que va defensar una vida millor, eh?

A-P.: Sé que l'únic delictes que havia comès era aquest.

M.R.: Era desitjar un món millor.

A-P.: Desitjar un món millor.

M.R.: Per això ara que... Amb l'escepticisme d'ara, moltes vegades ens oblidem de tota aquesta generació, la teva, que vau fer malbé tota la vostra joventut buscant això, eh?

A-P.: Sí. Sí, sí.

M.R.: Potser sí que és veritat que ha servit d'alguna cosa.

ELS CÀSTIGS A UN MILITAR SOVIÈTIC

[hi ha un tall en la gravació]

A-P.: De tant en tant me n'havia d'anar *[inintel·ligible]*

M.R.: O sigui, però quant temps?

A-P.: Una nit... Doncs, no ho sé, va durar molta estona perquè em penso que era un home d'una corpulència extraordinària. Va aguantar com un...

M.R.: I a vint sota zero, ho anaven fent?

A-P.: Em penso que era... no sé quants, els graus no els sé. Però vaja, sé que eren vint o vint-i-cinc o trenta graus sota zero.

M.R.: Li anaven tirant galledes d'aigua?

A-P.: Li anaven tirant aigua al damunt, va quedar convertit en un glaçó de gel. Precisament a Mauthausen hi ha un monument a la seva memòria i és això, és un bloc de gel. Representa un bloc de gel... i s'hi veu la seva cara...

M.R.: I per què ho van fer?

A-P.: Oh, es veu que era un militar soviètic que va ser... que en el camp es veu que va tenir algun paper en alguna qüestió i el van descobrir, van saber que feia alguna cosa d'aquest tipus.

Exactament no sé els motius, però el que li van fer després va ser espantós. Era un militar d'alta graduació, coronel... Moltes d'aquestes informacions te les complementaran...

[Es talla la gravació]...